

✓ p
279

ՉԱՅՆԸ ՀՆՉԵՑ!...

ՔԱՏՐԵՐԳՈՒՔԻՆ

4 ԱՐԱՆՈՒՄՆ ԵՒ 2 ՊԱՏՅՈՒՄ

Մօտ օրէն Բրէնթանիա թատրոնի մէջ պիտի ներկայացուի Սուրէն Պալեթի թելեանի այս գգայացունց թատերախաղը:

Փորձերը սկսած են արդէն տաղանդաւոր սիրողներու երկսեռ խումբի մը կողմէ, եւ կը խոստանան բեմակալի աննախընթաց յաջողութիւն մը:

Մանրամասն յայտագիրը յաջորդում է

ՄՕՑ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ԱՐՍԷՆ-ԵՐԿԱՔԻ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ ԴԱՓՆԻՆԵՐԸ

(ՀԱՅՐԵՆԱՇՈՒՆՉ ՔԵՈՒՈՒՄՆԵՐ)

ԻՆՉ ԸՐԻՐ, ԹԵՎՔԷԹ...

ՇԱՆԱՅԻ ԳԻՒՅԱԶՆԱՎԷՊԻՆ ԱՌԹԻԻ

Հո՛ն ուր տաճիկ վայրագութիւնը՝ սպանդի ամենէն անագորոյն խրախճանքին անձնատուր՝ հայ կեանքին, հայ պատիւին, հայ գեղեցկութեան ամենակատաղի փողոտումներովն ու ամենախուժ-դուժ լլկումներովը յագեցաւ, պոնտոսեան արիւնշագանգ ափերուն վրո՛յ է որ մեր զահանգած, սարուածակորոյս, այլ ապերասանօ-րէն վրէժխնդիր մտածուժը պիտի գարնուէր անմեկնելի առեղ-ծրւածին ...

Յաւիտենապէս ոճրապարտ ցեղէն մարդ մը, հո՛ն, ո՛չ միայն պիտի մերժէր իր բաժինը հայ միտի հեշտապարգեւ մատաղէն, հայ ինչքի կապուակողոպուտէն, այլ պիտի ծառանար Հայաստան եղեռնին դէմ, և մինչև անձնագոհութիւն պիտի համերաշխէր, մինչև գիւցազնութիւն պիտի եղբայրակցէր անոր զոհերուն հետ։ Տրապիզոնի Շանայի գիւղի ութ հարիւր քաջարի Հայերուն կողքին լեւ բարձրացող Շէվքէթն էր այդ անզուգական Տաճիկը, որ իր օճախն ու ամբողջ ստացուածքը վրայ պիտի տար՝ աննենդ գրաց-նութեան, ազուհացի հաւատարմութեան սիրոյն, — եթէ ոչ մարդ-կալին ու քաղաքացիական աւելի բարձր շարժառիթներով, — եւ որուն կինն ու զաւակը պիտի մորթատուէին՝ վարը՝ մոլեգնած իթթիհատին ձեռքովը ... Շէվքէթ՝ իր հայ զինակիցներուն հետ՝ մինչև վերջը կուրծք պիտի տար սարերն ի վեր իզուր մզուող թրքօ-գերման «գոպրդական» գրոհներուն ... Տեւտոն օգանաւ մը՝ «կէօպէնի» ի կամ «Պրէսլաւ» ի քամակէն թռիչք առած՝ պիտի գար փչրուիլ՝ Շանայի գիւղացիութեան ապաստան՝ անմատչելի կիրճե-րուն մէջ, եւ Շէվքէթ ու իր հայ ընկերները, կատարներու ան-գըղներուն ու արծիւներուն հետ, պիտի խնդային ուրի՛շ սաւառ-նակի մը ետեւէն, որ զիրենք անարեկելէ յուսակաուր՝ իրենց գլխուն վերեւէն խոյս պիտի տար՝ հեւասպառ՝ դէպի կովկասեան ռազմաճակատի մօտաւորագոյն կայանը։

*
*
*

Տրապիզոն, եղերարա՛ղդ Տրապիզոն, դո՛ւն որ Հայ Գաղա-փարին տաճարակիրը, Հայ Ընդվզումին գաղանի հնացն եղար երբեմն, դո՛ւն որ մեր վարանտ ու խարխափուն նախաքայլերն առաջնորդեցիր ազատագրական պայքարի ստորերկրեայ ճամբանե-րուն մէջ, Տրապիզոն, մրրկավար այլ ազատաշունչ ու փրկահրա-ւէր ալիքներու ծոց տուող հայրենի նուիրական սեմ, որ հայ դա-

րիպութիւնը յանկուցիր, կանչեցիր, առինքնեցիր քու սաղրած սուրբ դաւերովդ, և պատրանքի վերջին շփոթ ու անստոյգ թուականներովն ալ մեզ հմայեցիր, խանդաղատեցուցիր քու ժիր, խոհուն, կորովի, շերմեանդ Հայորգիներովդ, Տրապիզոն, ս'վ մարտիրոսացեալ գշխոյ Սեւ-Մովսէս, քեզի՞ վիճակուած էր, — քեզի՞ որ անխնայ կոտորուեցար — « յարգելի բացառութեան » փաստը բերել մարդասպաններու անիծապարտ ճեան առ յաւէտ դատապարտող մեր անյեղլի վճիռին դէմ...

Քու նուաճումովդ տարուած մեծ յաղթանակը չօգեւորեց մեզի, Տրապիզոն, վասնզի դուն գերեզմանն էիր այլեւս տաանեակ հազարաւոր եղբայրներու և քոյրերու, աղատագրուած գերեզման մը, որ ուստի լէգէտիմներու կրուկներուն տակ կը բացուէր՝ երեւան բերելով ամբողջ քստմանի արհաւիրքը դործուած նախճիրներուն ... Եւ հիմա, կ'ըսեն թէ այդ գերեզմանին շուրջը ման կուգայ Շէվքէթ Պէյ, լեռնէն ցած իջած, վերապորոզներու երախտագիտութեան, նուաճողներու համարումին և ամբողջ քրիստոնեայ բնակչութեան հիացումին առարկայ, ձեռքի վրայ կը պտտցուի, խուճկով ու մազթանքներով պարուրուած, կ'ողջուենուի, կ'ողջագուրուի ամենքէն, ամենուրեք:

— Մարդասէ՛ր Շէվքէթն է... Ազնի՛ւ Շէվքէթն է... Ասպետական՝ Շէվքէթն է... Խի՛ղճ ունեցող, արգա՛ր, քանրաւա՛ն, հեռո՛ս Տաճիկը... Գլուխնիդ բացէ՛ք, ճամբայ տուէ՛ք...

*
**

Բայց ինձի կուգայ, թէ բոլոր ծափերէն, համբայրներէն, գիրկընդխառնումներէն և ամբողջ այդ սաստուածացումէն վերջը, Տրապիզոնի ուռտական բանակէն կովկասահայ գիւնուոր մը, գիշերախառն ուրուականի մը հանգոյն, Շէվքէթին ճամբան կտրեց իրիկուն մը, և ձեռքն անոր ուսին դնելով, շրջափելու մտայ լուսթեան մէջ, ըսաւ անոր.

— Ի՞նչ երբի, Շէվքէթ... Ինչո՞ւ քու վսեմ ժեսքովդ խանգարեցիր Ոճիրին չարաչուք ներդաշնակութիւնը... Ինչո՞ւ « մեղմացուցիչ » նօթ մը, ողորբիչ — թէկո՛ւզ աննշան — կէտ մը դրիր զարհուրանքի խենթեցնող, կատղեցնող համապատկերին վրայ զօր քու արեւնակիցներուդ, քու հաւատակիցներուդ խենչէլ զագանութիւնը յօրինեց... Ի՞նչու փորձեցիր ապագայ ներողութեան, մոռացումի, անյիշաչարութեան աղերսական թելադրանք մը, եղբայրական կոչ մը սպրդեցնել արիւնախառն մոլուցքի ու անկուշտ յօշոտման շուքայլային ունոցներուն ու դժպիհ կողկանձիւններուն մէջ... Մենք պիտի նախընտրէինք, Շէվքէթ, հազար կեանք ևս ողջակէզ տալ քո՛ւ Ալլահիդ, քան թողուլ որ անոր բազուկն կոտոր սճրա-

279-Ճ

գար ժողովուրդին դէժ մեր սնուցած ատելութեան վրիժավառ թոյնին մէջ անապակ ջուրի չի՛թ մը անգամ կաթեցնէին... Հայուն անշիջելի վրէժխնդրութիւնը պիտի չի՛ հաշտուի երբէ՛ք քու արարքիդ հետ, պիտի չի՛ կրնայ հանդուրժել, որ դո՛ւն՝ Տա՛ճիկ՝ հիւլէի չափ իսկ հերքել նկրտած ըլլաս բացարձակ, ամբողջական ու անպարագիծ անարգութիւնը լիժերու ծնունդ քու ցեղիդ... Չի խորհեցա՞ր, երկվայրկեան մը, թէ բարոյական ի՛նչ անարժան պաշտպանութիւն է զոր քու անխորհուրդ քայլովդ ի սպաս կը դնէիր դահիճներուն դատին, և ի՛նչ զրկանք է զոր, անուզողի, անգիտակցօրէն, կը հասցնէիր զոհերուն... Մարգկային խղճմտանքին առջեւ դարերու ամենավիթխարի եղեռնը մազի չափ թեթեւցնել, ի՛նչ զուլում, Շէվքէ՛թ... Եթէ չէիր կրնար մասնակցիլ արիւնի պիղծ շուայտանքին, թո՛ղ տունդ նստէիր, պատուհաններդ, աչքերդ ու ակունջներդ փակելով... Տե՛ս, հիմա Ապերախտութիւնն ալ կոնակդ կը շոյէ, թուրքի երէկուան կեցուացքիդ շառափին մէջ նսեմացնել ճարտարւորելով Հայուն անձկայրեաց, անձնուրաց ու եղերական կերպարանքը... Ի՞նչ բրի՛ր, Շէվքէ՛թ... :

ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՐԹԵՆԱՆ

Գացածներուն Սպասումը

- Օ... գիւղը հոսկէ՞ կ'երթացուի :
- Չենք գիտեր :
- Բայց դուք տեղացի էք : Ու ես քիչ մը առաջ Օ .. գիւղին մէջէն կ'անցնէի : Միայն թէ սխալ ճամբայ մը մտայ, ու հազիւ երեք վայրկեան կայ որ կը քալեմ : Տրօրինակ բան : Ինչպէս եղաւ չեմ գիտեր, ինձի բոլբոլին անձանօթ այս ամայի պողոտան մտայ. և գիտեմ որ հեռու չի կրնար ըլլալ այն ճամբան ուրիշ քիչ մը առաջ կ'անցնէի : Բայց դուք տեղացի էք, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ չէք գիտեր, կ'ըսէք : Կ'աղաչեմ, գթացէք շուարած վիճակիս, ու ցուցուցուցէք դէպի Օ .. գիւղը ճանապարհս :
- Չենք գիտեր :
- Բայց այս ուղին ծայր չունի. ձեզմէ գտա ուրիշ մարդ ալ չիկայ, որո՞ւն հարցնեմ : Գիշերը մօտ է. ե՞րբ պիտի հասնիմ ասոր ծայրը, որ չերևար ալ : Կը պաղատիմ, անտարակոյս կը ճանչ-

նաք մեր գիւղը. ո՞ր կողմէն երթամ, ըսէք: Կը վախնամ կոր ալ, այս պող ճամբան մագերս գլխուս վրայ կը քստմնեցնէ կոր: Ա՛խ, երկու վայրկեանէ ի վեր որ չեմ գիտեր ուր ըլլալս, ծերացայ: Ողորմեցէք, խեղճ անվնաս անվտանգաւոր անցորդ մըն եմ ես. տունս պիտի երթամ. կինս, զաւակներս ինծի կը սպասեն: Յուցեք, ցուցեք:

— Չենք գիտեր ինչ ըսել կ'ուզես:

Եւ խեղճ ճամբորդը յուսահատութեամբ երեք մարդոց վրայէն նորէն դէպի անծայր անյանգ ուղիին վրայ դարձուց աչքերը:

Անծայր ուղին լայն էր, լայն, ու պղտոր գետակի մը գոյնը հագած, աղօտ: Աղօտ էր նաեւ երկինքը, կապարի աղօտութեամբ, ցած, ցած, կարծես թէ ամենակալ ձեռքի մը տակ ճընչըւած, սմքած: Պիտի ըսէիր թէ մեր երկրագունդի ճամբաներէն չէր այն ճամբան, և ոչ այդ երկինքը մեր երկինքն էր: Ամեն բան արեգական խաւարումի մը միջոցին կամ գունաւոր ապակիի մը ետեւէն տեսնուածի պէս կ'երեւար: Կեանք կար. բայց մարած, անասելի, անդրաշխարհային կեանք մը: Նոյն խի երեք մարդերը որ անցորդին հարցումներուն բացասական կերպով պատասխաներ էին, հագիւ թէ այս աշխարհէն ըլլալ կը թուէին:

Չարաշուք լուսթիւն մը ամեն բան նսեմ ստուերով մը կը համակէր: Կարծես թէ միլիոնաւոր տարիներէ ի վեր մեռած մօլորակի մը մէջ էիր, որուն մէջ ցանցառ ու շատ փխուր մարդկութիւն մը դեռ կը շնչէր:

Ոչ մէկ կենդանի, ոչ մէկ թռչուն, ոչ մէկ բուսականութիւն: Ասդին անդին ցիրուցան տուներ միայն. մոռցուած տուներ, լըքուած, առանց պատուհանի, առանց գուռի, տրտում, տրտում, տրտում՝ թերեւս յիշատակովը այն կենդանի էակներուն որ իրենց մէջ ապրեցան ո՛ր գիտէ որչափ երկար ժամանակներ առաջ:

Եւ անցորդը սկսաւ յառաջանալ այդ սգաւոր ամայութեան մէջէն: Ո՛ւր պիտի երթար չէր գիտեր. բայց քանի որ այդ ճամբան միայն կար առջեւը, պիտի երթար, պիտի երթար մինչեւ որ ողորմած մէկու մը հանդիպէր՝ որ իր գիւղին ճամբան իրեն ցոյց տար:

Քանի կը յառաջանար, ուղին գոգցես հետզհետէ աւելի կ'երկըննար, կը հեռանար, կը խուսափէր: Այդ ուղիէն անդին ի՞նչ կար. ո՛վ գիտէ:

Եւ ահա, երբ բաւական քալեց որպէս զի հեռուէն, շատ հեռուէն տեսնար պողտային ծայրը, ոչ, պողտային աներեւութացումը, երկայն ճերմակ մագերսով ձերունի մը, գալիհար ինչպէս կ'ըլլան ուրուականները, իրեն գիմացը ելաւ, ձեռքը արգելքի

ձեռով կարկառեց իր առջեւ, և փոսի մը յատակէն կարծես բխող ձայնով մը ըսաւ .

— Ա՛յլ յառաջ մի երթար : Ես հոնկէ կուգամ . և ինչ որ տեսայ՝ կը պարտաւորէ զիս քեզի զգուշացնելու որ հոն չերթաս :

— Ի՞նչ պիտի պատահի ինձի, եթէ հոն երթամ :

— Մահէն աւելի զարհուրելի բան մը :

— Ես մահուան հետ վարժուած եմ . ու թող ճակատագիրս կատարուի :

— Մի՛ երթար :

— Հոգ չէ :

Ու ճամբորդը յառաջ գնաց, մինչեւ որ հասաւ սպասուածը, ուր յանկարծ գետինը հատաւ, ու անիկա աչքերը վար խոնարհեցուց տեսնալու համար, դարաւագին բարձունքէն, ինչ որ կը սկսէր :

Ոչ, բան մը չէր սկսէր . այլ յեղակարծ կը տարածուէր բան մը անծայրածիր, վարը, խորը, յատակը, հիւանդանոցի շատ ընդարձակ սրահի մը կամ մեռելատանի նման բան մը, այնչափ լայնածաւալ՝ որ կարծես շարաթէ մը հազիւ ծայրը պիտի հասնէիր մրրկոտն ձիւ մը վրայ հեծած, միշտ ազօտ երկնքին տակ, ուր ոչ գիշեր էր ոչ ցերեկ . անկողիններու անասնման բազմութիւն մը, որոնց մէջ յաւիտեան կը քնանային մեռելներ :

Բայց, անյո՛ւր բան, մեռելները կմտխփ չէին դարձած, թէպէտ երկար երկար տարիներէ ի վեր հոն էին . ոչ, այլ այն դէմքով էին զոր ունէին կենդանութեան ժամանակ . միայն թէ շատ գունաթափ էին :

Եւ մեռելները ձերեր էին, ու երիտասարդներ, ու մանուկներ, կիներ, աղջիկներ, վախճանին ձերմակ խաղաղութեանը մէջ, իրենց պատանքներուն տակ որ միայն գլուխնին թոյլ կուտար տեսնել :

Ո՛հ, այդ գլուխները, այդ քնացողի, ոչ թէ մեռածի կերպարանքները, հիմա երանութեամբ տոգորուած, կատարուովին, անէացումին, իրձերու և ուխտերու լրումին երանութիւնը, որուն մէջ մահը աւելի ճշմարիտ ու իրական է, ո՛հ, հազար անգամ աւելի ճշմարիտ ու իրական քան կեանքը :

Եւ անոնք, փակ արաւեւանունքներուն տակէն, բանի մը գալուն կը սպասեն :

Ինչի՞ կը սպասէին :

Ոչ ոք գիտէ :

Դուն միայն գիտես, ո՛վ Յաւիտենական, Դուն որուն ձեռքը թոյլ կուտայ որ շուշանը շնչէ, և եղիճն ալ շնչէ : Դուն միայն

գլխտես թէ անոնք կը սպասէին, հողին տակ իջնալէ ու փոշիի վերածուելէ առաջ, վրիժառու արդարութեանը գալուստին, տեսնելու համար կրկին ճիւղներու զգեսանուծը, կօտմիզունս ճիւղին և ինչալլահ ճիւղին, այս վերջինը զանձա՞, առաջինը կատաղի հսկայ, բաձանձը ողբեարային վերջին ճիւղով մը տեստն տիտանին փաթթուած՝ մօտալուտ անխուսափելի չքացումէ մը ազատելու համար, որոնք երկուքն ալ Քու անունովդ երգուընցան ու կ'երգնուն՝ երբ սճիրներուն ամենէն քստմնելիները, ամենէն անհաւատալիները կը զործեն, որոնք սանակօխ կ'ընեն, կ'ապականեն ամէն ուխտ, ամեն դաշինք, ամեն իրաւունք, և որ, Քու անունովդ երգնլով հանդերձ՝ միւսնոյն ժամանակ ամենէն սարսուեցուցիչ, ամենէն անլուր հայտութիւնը կը թքնեն Քու երեսիդ, որ եղեւին նողկալի բաժակը մինչև մուր կը քամին. այն աստիճան որ բնութիւնը կը սասանի կ'ոտնակասի իր կարգ ու սարքին մէջ, որ ձիւնածածուկ յաւէրժական լեռները իրենց, սպիտակ ու խաբաղ արտեւանը կը քստտեն մահացան անօթներէ ճեղքատուած, որ գետերը իրենց աւազանին մէջ կը բարձրանան, արեան պղպշակներով, մարդկային մարմիններու շեղաշեղջ կուտակումներէ խափանուած, որ ճամբուն ծառերը իրենց գիշերուան արցունքը կուլան անօթութիւնէ, վախէ, կրակէ, ծարաւէ, յոգնութիւնէ, պողպատէ, լլկանքներէ մահացած մանուկներու, մայրերու, աղջիկներու, ծերերու. աղմաթաթաւ ճապաղիքով ներկուած գանգերուն վրայ. որ Արուեստը ցեխին, փոշիին ու փուշին մէջ կը նետէ իր գրոցը, իր գեղգերը, իր գրիչը, որոնք պատրաստ ու յօժար կեցած էին, Քու օրհնութիւններուդ տեսարանէն գինովցած, ո՛վ Աստուած, քարտին, ու կտաւին, ու մարմարին, ու կեպընկալ կաւին վրայ պառկեցնելու տեղաւորելու իրենց հիացիկ սարսուռներն ու տպաւորութիւնները: Այո՛, Արուեստը այլեւս գժգմեցաւ սրգողեցաւ, ո՛վ Տէր, այս եղածներուն գէ՛մ զոր Դուն թողաւրեցիր, Արուեստը, միակ բանը, Սիրոյ հետ, որ Քու պարգեւդ արժանի կ'ընէ ազրւելու, և որովհետեւ իր ամենէն ճարտար ու զգայուն ներկայացուցիչներուն այնչափ գիւրին ու անպատիժ եղաւ մօրթստումն ու խողխողումը ժանտագործ սրիկաներու ձեռքով՝ զոր մոռցար զինաթափ ընելու, Արուեստը այլեւս չի հաւտար իր գերին ատուածայնութեանը, այլեւս չի յարգեր ինքզինքը աւելի քան ճանապարհի եզերքին խոտը կամ ծովափունքին մամուռը. և ամեն բանի կատարումին կը սպասէ՝ մոռնալու համար Քու մուսցումդ ալ, Տիեզերքն ալ զոր ցանցնեցիր անսահմանութեան անապատին մէջ, Քեզի ալ, ինքզինքն ալ:

Յ. ԱՆԹԵԱՆ

Մ Տ Ե Ր Ի Մ Զ Ա Յ Ն Ե Ր

Ա Ղ Օ Թ Ք Ն Ե Ր

Ֆ Ր Ա Ն Ս Ա Յ Ի Հ Ա Մ Ա Ր

Ա.

Արշալույսին ծիրանի գրոշակին մէջ խեղճութիւնս պարուրած, ծաղիկները օժող շագին ցնդումին, թռչուններու մեղեդիին, մայրական աղբիւրներէն կաթ խնդրող աղաչանքին, և խոնաւութենէն բարձրանալ չկրցող մուխերու պէս՝ աչքերու տամկութեան տակ մխացող հառաչանքներուն հետ ֆեզի կուգամ, Տէր, փոշի մը՝ կը փաթթուիմ՝ քղանցքիդ, աղերս մը՝ կ'ուզեմ սիրալից խորանին մէջ սպրդիլ, ու խունկ մը՝ կը բաղձամ ցնդիլ, հատնիլ գթած ակնարկիդ պլլուած:

Ահա, Տէր, եօթն անգամ հարիւր օրէ ի վեր Ֆրանսայի գեղեցիկ կուրծքը կ'արիւնի՝ հնձանի մէջ կոխտուած կարմիր խաղողի նման: Անոր արիւնը կոխտախչներուն մինչեւ ծնօտը հասաւ և իր շոգիովը կը սպառնայ խեղդել արնտէրները: Տէր, շնորհալի Ֆրանսան ազատէ նախանձի գիշատիչ մագիլներէն, աստղեր կաթեցուր անոր վէրքերուն մէջ. համբուրէ անոր արիւնլուայ ճակատը, որ անի կրկին շարունակէ արեւը դառնալ մարդկութեան կէս գիշերին:

Մինչեւ ե՞րբ այս մարդահունձը, Տէր, մինչեւ ե՞րբ այս արեան հեղեղը... Ա՛խ, ո՞ր հովերուն պիտի վիճակուի երկնց բարի թեւերուն վրայ կրել խաղաղութեան աղանձին: Հերիք սեպէ, Տէր, այս արեան բաղնիքը. տես, արգէն ո՞րքան գեղեցկացած է Ֆրանսան, սրբուած, սրբացած, լիովին արժանի առջեւդ կայնելու, և առտուան աստղին պէս հրամաններդ կատարելու: Անոր արիւնը, գետնէն բուսած արշալույս, քղամիթօրէն կը փռուի՝ ընդունելու Փառքին Արեւը, որուն ծագումին՝ շունչը բռնած՝ կը սպասեն աշխարհներ ամբողջ և հրեշտակներդ բովանդակ:

Բ.

Վարդերը երկու անգամ բացուեցան ու թռուեցան, բայց Ֆրանսայի փառաւոր զաւակներուն վէրքերը դեռ բաց և անոնց

սիրտերը անթառամ կը մնան: Անոր քաջերը հազարներով կ'իյնան լոյսով պատանքուած ու փառքին ծոցը թաղուած, և ահա բիւրուորներ, կաթնածիրի խառնեամբ, յառաջ կուգան փառքին պոզոտաներէն, շարունակելու համար աշխարհիս խաւարած լոյսին և ընկճուածներուն ազատութեան վերստեղծագործումը: Մե՞զք է միթէ, Տէր, որ Ֆրանսան սիրտ կը հասցնէ փոքր ազգերուն համար: չէ՞ որ Խաչեալդ ալ փշրանքներուն ու մանուկներուն վրայ գուրգուրաց: չէ՞ որ առիւծներուն ու արծիւներուն կողքին մըջիւնն ու ձգրիթն ալ լոյսէդ բաժին ունին և իրենց պարէնն ու պաշտպանութիւնը աստուածային ձեռքերուդ կը պարտին:

Տէր, Բու սուրբ անունիդ գովքին նուիրուած զանգակներ դժոխք ժայթքեցնող գործիքներու վերածուեցան, որոնք իրենց հայհոյիչ կլամներէն մահ աեղացուցին՝ Պելճիքայէն յետոյ Ֆրանսայի տաճարներուդ քիւերուն տակ բոյն գանաղ թռչնիկներուն, որորոցի մէջ մրափող արշալոյսներուն, և իրենց մարտնչող հոգեհատարներուն պատկերներուն առջև կերններու պէս հեւացող կնոջական հոգիներուն վրայ ... Ոչ իսկ խնայուեցաւ գերեզմանի բնակիչներուն, որոնք յարութեան փողին ձայնը լսել կարձած ատեն՝ սարսափահար՝ անգամ մըն ալ մեռան: Հապա խաչեալիդ մահուան ու փառքին գործիքը, խաչը, սրբատաշ աւերներու մէջ անճամաչելի խանձող մը գարձած՝ կը մխայ ու կը մխայ, և բողոքի մը պէս կը գալարուի, կը ծառանայ, ըսել ուզելով՝ «Տէր, մի՛ թողուր սոցա, զի գիտեն զինչ գործեն ... »:

Պ.

Գթա՛, Տէր, Ֆրանսային, տաճարներուդ քիւերուն տակ երբեմն բոյն հաստատած և այսօր բուռնագուրկ թռչուններուն սիրոյն համար: Գթա՛, Տէր, իրենց հայրերուն վերագործին սպասող խանձարուրուած արշալոյսներուն սիրոյն համար: Գթա՛, Տէր, անմեղ ծառերուն, փայտին, երկաթին, քարին, հոգին կրկը դատապարտուած գելումներուն ու խոշտանգումներուն համար: Ողորմէ, Տէր, երկու տարիէ ի վեր լոյսին կարօտը քաշող հողածածուկ սէզերուն, մտրդին ու մարմանդին սիրոյն համար: Եթէ մարգկութիւնը, իրաւցնէ խղաւ սնանկացած, անոր համար բարեխօսելիք ուէ առաքինութիւն մը չունի այսօր, Ֆրանսային, խաչեալ Աղջկանդ, գթա՛, Տէր, խաչեալ Որդիիդ սիրոյն համար գանէ ...

Չար լեզուներ ըսին թէ անի անառակ աղջիկ մը եղաւ Բեզի համար: Եթէ իրաւցնէ անի մուրբուհի մը եղած է, գթա՛ անոր, Տէր, ինչու որ անի գեռ Բու շուրջը կը դառնայ և իր լոյսը Բեզիէ կ'ընդունի, ինչպէս մուրթակը արեւէն: Յիշէ նաև, Տէր, թէ Ֆրան-

սան Բու ձեռքիդ մէջ ընտիր գործիք մը եղաւ շարունակ, լոյսի և արգարութեան սերմեր ցանելով և այսօր օտազելով զանոնք իր քաջընտիր սրղիններուն հեղեղանման արիւնովը:

Օղի տեղ ահա սուգով լեցուած են տուներ, խրճիթներ, խղիկներ. սենեակներուն պատերը մտացած են արձագանգը զուարթ քրքիջներուն: Լուռ է ամէն անկիւն. ժամացոյցը, կեանքի միակ բազկերակը, կը շարժի մահուան քալերգին պէս դանդաղ: Երբեմնի ամայի տաճարներդ ծովացած են այսօր հաւատացեալներով. հեթանոս ճանչցուած հոգիներ դրացնութիւնդ կը փնտռեն: Կամարներուն տակ ազօթքը կ'աւարի, կը ծփայ, արցունքները ամբան ասուպներու պէս վար կը թափին, ամէն շունչ սաղմոս մը դարձած է և ամէն նայուածք՝ պաղատանք մը: Գլթա՛, Տէր, գլուցագնական Ֆրանսային...

Գր.

Ներէ, Տէր, Ֆրանսային, եթէ անի Բու ձեռքիդ մէջ մարդկութիւնը պատժելիք խարաղան մը ըլլալու տեղ զայն լուսաւորող ջան մը եղաւ: Ներէ անոր, Տէր, եթէ անի օծերու պէս խորամանկ ըլլալու տեղ՝ աղանիի պէս միամիտ եղաւ. եթէ անի արդարութիւնը գլխուն թագ և շահը իր սանդալին ներքան բրաւ: Բայց մեղաւոր էր միթէ Ֆրանսան որ չուզեց ու չկրցաւ շար ըլլալ, որ անկարող գանուեցաւ սրբարաններ պղծելու, որ չյօժարեցաւ անզէն արարածներուդ գլխուն կրակ տեղացնելու, որ մըջիւնի պէս գործեց, թիթեռնիկի պէս զուարճացաւ և մանուկի մը անմեղութեամբ քնացաւ՝ երբ մութին մէջ, իր կողքին, թըշնամին արթուն կը հսկէր, կը դարանէր և բոլոր գեղեցկութիւններուն ու սրբութիւններուն քանդումը կը դարբնէր... Յիշէ, Տէր, թէ ինչքան արիւն քրտինք թափեցիր մինչեւ որ այնքան բարի և այնքան շնորհալի ըրիր Ֆրանսան: Հնա՞ր է միթէ որ այսօր անտարբեր աչքով դիտես անոր խաչելութիւնը ուրիշին մեղքին համար...

Տէր, աղերսարկուդ, գահիդ պատուանդանին կառչած երջանիկ փոշի մը, չի համարձակիր խնդրել որ Ֆրանսան յազթական հանես, ոչ ալ կ'աղերսէ որ լոյս տանելու վարժուած անոր գեղեցիկ սօքերը իր թշնամիներուն արիւնովը կարմրին. բա՛ւ է որ գեղեցկութիւնը անկէ չհրժարի. բա՛ւ է որ արդարութիւնը շարունակէ անոր կուրծքին վահանը մնալ. բա՛ւ է որ բարութեանդ գեապանուհին ըլլայ անի. բա՛ւ է վերջապէս որ տառապակոծ մարդկութեան, նոյն խկ շարեբուն, շնորհես Ֆրանսան սիրելու և անոր հիանալու քաղցրութիւնները:

Ե.

Ալ ինչո՞ւ կը յամենայ խաղաղութիւնը, Տէր, Միլիոններ յազ-
թանակին համար պատարագուեցան ու գտան խաղաղութիւնը. և
արդեօք դեռ պէ՞տք է որ ուրիշ միլիոններ ալ ողջակիզուին խա-
ղաղութեան համար, որ կատարեալ ըլլայ յաղթանակը մահուան:
Ո՞վ Արարիչ կեանքի, ինչո՞ւ թոյլ կուտաս սր ձեռքիդ գործերը
ճմրթկուին, քերթուածներդ բզքառին, սրբութիւններդ ստնա-
կոխ ըլլան. պիտի կրնամ չյուզուիլ՝ երբ աշխարհս դատարկուի
մարդոցմէ եւ շնագայլեր, բորենիներ ու ձիւազակներ տէրը գառ-
նան կեանքին գեղեցկութիւններուն... Տէր, եթէ կարելի է,
հրեշտակներովդ բաւականացիր և Ֆրանսան շատ մի՛ տեսներ մեր
ողորմելի երկրագունտին:

Անտարակոյս անսպասի պիտի վերածուէին, Տէր, երկինքդ՝
առանց արեւի, և երկրագունտս՝ առանց Ֆրանսայի: Տես, Տէր,
անի քաղցր ու անհոգ աղջկան մը նման ինչպէս իր ջինջ ծիծա-
ղովը կ'արծաթագօծէ զինքը խեղդել ուզող վառօդին ծուխի գու-
լաներուն եղերքը, ինչպէս արեւը կ'օսկեցօծէ զինքը խափանելու
վազող չար ամպերուն քղանցքը: Քեզի ծանօթ է, Տէր, որ Ֆրան-
սայի քաջութիւնը կը սնանի իր արգարտախրութենէն, և առնա-
կան ջրգեղում ու դրօշմ կ'ստանայ տկարին ու գեղեցկին նկատ-
մամբ իր սաճած անասնման սէրէն: Դուն գիտես սր վրէժը իս-
պառ օտար է անոր շիղերուն, որոնք եթէ գելարանի վրայ պըր-
կուին ու տանջուին ալ՝ լացի տեղ մեղեկի մը կը յօրինեն, քնարի
մը քերքեչուած լարերուն նման:

Զ.

Մահուան գերիշխանութիւնը բաւական սեպելով, Տէր, հաճէ
պատուէր տալ աքաղաղին, որ այգուն գալուստը հոչակէ գիշե-
րի ու սուգի մէջ թաթխուած ժողովուրդներուն: Դուն գիտես,
Տէր, որ Ֆրանսային սիրտը, սակեքանդակ սափոր շափիւղեայ, չի
կրնար տօկալ այսքան խիրտ ու երկար խոշտանգումի. անի ծա-
րաւի է արգարութեան կերտելիք խաղաղութեան, ինչպէս հալա-
ծական եղնիկը՝ առուակին ջուրերուն: Անոր պատուքը մարելու
համար արիւն մի՛ հրամցներ անոր, Տէր, եւ եթէ կարելի է,
կշիռքդ մէկդի՛ դիր ու ա՛լ անոր հետ դատի մի՛ ելլեր, ինչպէս
չպիտի ընէր բրուտը իր ձեռակերտ սափորին հետ: Ըրէ, Տէր,
որ Ֆրանսան ըլլայ ձիթեմարեր ապաւնին, որ Ֆրանսան ըլլայ
Քու ձեռքերուդ վայել ջահը, աշխարհի աղձամուղը փարատելու

համար, որ Ֆրանսան ըլլայ բուժարար օժանելին մարգարխոշոշ պատերազմին բացած վէրքերուն:

Տէր, եթէ Ֆրանսան նոյն իսկ երկինքէդ վար նետած ըմբոստ հրեշտակներուդ աքսորավայրն եղած ըլլայ՝ մի՛ տլիւս սրտմըտութեանդ կրակովը խօսիր անոր հետ, որ ջախջախուած վարդենին եղաւ ազգերու բուրաստանին մէջ: Հաճէ պատուէր տալ փոթորիկներուդ որ պլպլացող պատրոյգին խնային. և արեւելքի բոլոր բալասանները և աշխարհի բովանդակ սէրերը և աստղերուդ խանդաղատանքը ողջոյն երկու փերովդ պարպէ անոր գըլխուն ու կուրծքին վրայ, ամօքելու համար հրայրքը անոր կուտացող վէրքերուն:

Բայց, Տէր, գութի չափ և անկէ աւելի հիացումի չարժանացաւ արգեօք Ֆրանսան իր կորիւններուն ցուցադրած զմայելի դիւցազնութեամբը: Ահա լման եօթը հարիւր օրէ ի վեր աստուածօրէն կուրծք կուտայ հուրի եւ պողպատի անխտելի ուրականին, յարգելու համար ուխտը զոր ըրաւ՝ իր վէրքերով գնել իրաւունքը իրաւազրկեալներուն, իր անձին որջակիցումովը ապահովել խողաղութիւնը աշխարհիս, երջանկութիւնը ծիծեռնակներուն, սրոնք վաղը պիտի կրնան վերաշինել իրենց բոյները քանդըւած տաճարներուդ քիւրուն տակ, վերափթթումը կապոյտ, ճերմակ, կարմիր, ծագիկներուն, և վերագարձը նոր դիւցազնագութիւններով ճոխացած օրօրներուն. սրոնք փառքին նեկտարովը պիտի թմրեցնեն և անմեղութեան քունին մէջ պիտի մխրճին Մառնի և Վէրտէօնի անմահական հերոսներուն ժառանգները...

Տէր, այս ահաւոր ուրականը Ֆրանսայի հագին բովանդակ թագուն շնորհներն ի լոյս հանեց, ինչպէս փոթորիկը՝ ծովին մարգարիտները: Տառապանքը տիրամօր մը պէս գեղեցկացուց զանի. անոր նոճուարտ հասակին շնորհքը, իմաստուն ճակատը, սիրաղեղ աչքերը, վեհանձն նայուածքը, տիրական կեցուածքը ու դժոխքներուն մէջ դիւցազնական խոյանքը ազնուասուրբ հպարտութեամբ մը պիտի փոթորկէր սեէ Արարիչի մը սիրտը: Եւ ահա իսկոյն ազգերու համաստեղութեանց թագունին և ճնշուած ժողովուրդներու դիցունին կը դառնայ Ֆրանսան՝ եթէ միայն, Տէր, արժանացնես զանի Քու նայուածքիդ օժումին:

ԿՐՕԱԻ ՄԱՂԹԱՆՔՆԵՐԸ

Ստորեւ կուտանք Սկանտինաւիոյ միջնադարեան բանաստեղծութեան մէկ նմոյշին թարգմանութիւնը: Այս հին քերթուածը իր պարզութեան մեջ յուզիչ է. անիկա ցոյց կուտայ թէ սկանտինաւեան ժողովուրդները գիտէին արտակարգ փափկութեամբ մը երգել մարգկային ամէն զգացումները: Հոս մայրական խանդադատանքն է որ կը տեսէ գերեզմանէն անդին, և տակաւին կը հսկէ զաւկին ճակատագրին վրայ:

Կրօս մեռած է. անիկա զաւակ մը թողած է որ, ապագայի երկիւղէն ներշնչուած, գիշերանց մօրը գերեզմանին կ'այցելէ խորհուրդ հարցնելու համար:

ՈՐԳԻՆ. — Արթնցիւր, ո՞վ կրօս, արթնցիւր, քո՛ղջը մայր: Որդիդ է որ գերեզմանի դռներէն քեզի կը կանչէ. ստովեցո՛ւր իրեն կեանքի ճամբան:

ՄԱՅՐԸ. — Ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ, ո՞վ միակ դուակոս: Ի՞նչ վիշտ կը տառապեցնէ քեզի՝ կանչելու համար զիս այս փոշիին ծոցէն ուր մոռցուած կը քնանամ:

ՈՐԳԻՆ. — Ինձ համար արտասանէ՛ մագական խօսք մը: Հօրս ամուսինը, ճանչցուր զաւկիդ ինչ որ մահուան ժամէն առաջ ոչ ոք կը գիտնայ:

ՄԱՅՐԸ. — Երկար պիտի ըլլայ ճամբադ. երկար են մարդոց վիշտերը: Կարելի է որ իրձերդ կատարուին, բայց անստոյգ է ճակատագիրը:

ՈՐԳԻՆ. — Երգէ՛ ինձ խրատուսիչ երգեր, մայրս, պահպանէ՛ զաւակդ: Կը վախնամ որ կեանքի շաւղին մէջ մտրտիմ, վասնզի տարիքս պզտիկ է և անպաշտպան:

ՄԱՅՐԸ. — Իբրեւ առաջին մաղթանք քեզ կուտամ ինչ որ Բան՝ ջուրը, Բինտայէն՝ հողէն՝ ստացաւ. «Ամէն բն ուր քեզ շատ ծանր պիտի գայ՝ նեռէ՛ վրայէդ և ինքզինքիդ օգնել գիտցիր:

Ահա երկրորդ մաղթանքս. — Երբ ճամբադ հետեւիս կուրօւլէն, թո՛ղ իրերտի պատկերը քեզի չըջապատէ. թո՛ղ անցեալը նայուածքդ ուրախացնէ:

Ահա երրորդ մաղթանքս. — Երբ հեղեղները կեանքիդ սպառնան, երբ՝ ուռած, եռանդուն, թաւալին անդունդին մէջ, թո՛ղ անդօր կասին դիմացդ:

Ահա չորրորդ մաղթանքս. — Երբ անտառին մէջ դարձանակալ թշնամիներ վրադ յարձակելու պատրաստ ըլլան, թո՛ղ իրենց մո-

լեզուն թիւնը քեզի տեսնելով սղոթուի, թող իրենց ատելութիւնը բարեկամութեան փոխուի :

Ահա հինգերորդ մաղթանքս . — Երբ ձեռքերդ շղթաներով ծանրաբեռնուին, թող օգնող կրակ մը շրջապատէ անդամներդ, թող հալած երկաթներն անջատուին և ձեռքերէդ ու ստքերէդ իջնան :

Ահա վեցերորդ մաղթանքս . — Երբ կատաղի ծովուն վրայ նաւարկես, թող հողմերն ու ալիքները նաւակիդ առջեւ հանդարտին և քեզի ապահովեն երջանիկ նաւարկութիւն մը :

Ահա եօթներորդ մաղթանքս . — Երբ ձիւնը պատէ քեզի լեռներուն կատարը : թող սառնաչունչ ցուրտը չի բռնէ անդամներդ, թող մարմինդ տոկայ անօր հարուածներուն :

Ահա ութերորդ մաղթանքս . — Երբ գիշերը վրայ հասնի խաւարչուտ ճամբու մը մէջ, թող ձախող քրիտանէտ հին գէշ վիճակ չի նետէ վրայդ (*):

Ահա իններորդ մաղթանքս . — Երբ գլինեալ Բօթի մը հետ վիճիս, թող ձեր սակայն^(**) Միմարի կուրծքէն քեզ տրուին խրախուսիչ խօսքեր :

«Ոհ է աղէտէ առանց վախնալու շարունակէ այսպէ ճամբադ, ալ չարիքը քեզ չի կրնար հասնիլ, վասնզի տարիներու ապառաժին վրայ յիշած է որ այս մաղթանքները քեզ նուիրեցի :

«Գնա՛ հիմա, ո՛վ զաւակս, թող մօրդ խօսքերը գրոշմուած մնան սրտիդ խորը . եթէ միշտ անոնց մասին մտածես, կեանքդ երջանիկ պիտի ըլլայ :»

ՏԻՎ. Հ. Կ. ՊԱԼԵԱՆ

ՄՊԳԹԱՂԻՆԷ

(ՊՍՏՄՈՒՍԾԻ)

Վահրամ կը գիտէր հայ ազգան բոլոր շարժումները սրունք, չես գիտեր, ի՞նչ ունէին արգահատելի ու թշուառօրէն գեղեցիկ, որ երիտասարդին հոգին կը համակէին խորունկ տխրութեամբ մը : Կէս ժամէ ի վեր հո՛ն էր ան, Աղեքսանգրիոյ յայտնի մէկ եր-

(*) Անտարակոյս այս ֆերբուածը գրուած է Սիւանիմաւիոյ մեջ ֆրիսոնկուրեան ու հեքանոսուրեան բաղխումներու շրջանին :

(**) Միւսներն Սիւանիմաւիոյ դիցաբանական ու պատմական աւանդութեանց հերոսներն են, որոնց երգերն հաւաքուած են ԺՎ-ԺԳ դարերու ընթացքին, Մշակութեան սիւանիմաւեան բանաստեղծներուն կողմէ :

գեցիկ - սրճարանը, ուր քանի մը կիներ կ'երգէին ու կը պարէին ցոյց տալով ներկաներուն իրենց մարմնական վաւաչտա ու ողորմելի ձեւերը, խեղճուկրակ բեմի մը վրայ:

Քայց ինչ որ սրահին իրական խանդավառութիւն մը կը ներշնչէր, ո՛չ երգերն էին, ո՛չ պարերը, ո՛չ իսկ լոյսերուն տարափը: Շարլօթն էր ան, Հայուհին, որ գիրկէ գիրկ կը նետուէր, հեւտապառ, դեռ նոր մտած կեանքին մէջ՝ անոր տիրելու միամըտութեամբ: Անգլիացի գինուորներուն և սպաներուն քով նստած, անոնց հետ կը խօսէր ժպտագին՝ անվարժ անգղիերէնով մը՝ որ սակայն անուշ կը հնչէր:

— Շարլօթ, Շարլօթ ...

Ուրիշ անուն մը չի կար շրթներուն վրայ, ու տասնըվեց տարեկան Հայուհին, ամեն անկիւնի մէջ, ամեն աթոռի քով կը վազէր շուտափոյթ, անհոգ, թեւաբաց, ու կը սփռէր իր նազելի հոգիին բուրմունքը՝ անտեսանելի փունջերով, և օգային համբույրներ կը զրկէր իր փոքրիկ ու ձերմակ ձեռքերով՝ ամենուն, խնդալով, խնդալով բարձրաձայն:

Վահրամ կը հետեւէր, տխուր նայուած քով մը, անոր թրթըռուն քալերուն՝ որոնք բեմին տախտակին վրայ միօրինակ ձայն մը կը հանէին, երբ աղջիկը կը պարէր երգելով, իր ըրածին անգիտակ, միամիտ, ու բարի՝ իր թշուառութեանը մէջ:

Ան կ'ուզէր իր քովը կանչել զայն, մասնաւորապէս անոր համար եկած էր հոն, տեսնելու հայ աղջիկը գուհին մէջ, ցեղին ծաղիկը՝ քակարին մէջ բացուած, ու դեռ արեւով լեցուն աչքերով, արեւածաղիկի մը պէս ... Կ'ուզէր բռնել անոր ձեռքերէն, առնել զանոնք իրեններուն մէջ կարեկցաբարար, ու սիրոյ բառ մը ըսել: Քայց Շարլօթ չէր մօտենար անոր, կարծես հասկընալով թէ Հայ էր ան:

Սեռական օւռէ զգացում մը չունէր հայ աղջկան համար, եղբայրական վիշտ մը զայն առաջնորդած էր հոն՝ ուր ան ցաւագին միտքով կը խորհէր հեռաւոր գիշերին վրայ՝ որուն աստղերն առիւն կը կաթէին խողխողուած կոյսերու ցուրտ նայուածքին մէջ... Դառնակսկիծ զազափար մըն էր իրենը, այսպէս, մօտենալ անոնց մէ մէկուն, օտարութեան երկնքին տակ, ուր ցեղին զաւկլները իրենց պատիւը կը ծախէին ... Ուզեց երթալ, այլևս վայրկեան մը չի մնալ հոն, տեսնելով Հայուհին որ իր քովէն կ'անցնէր քղանցքը վերցնելով և ցոյց տալով իր ձերմակ ու մերկ սրունքները, մինչեւ ներքնագգեստին պարզ ու գեղեցիկ հիւսուածքը:

Քայց ան քաշեց աղջկան թեւէն և ըսաւ:

— Եկ'ուր, քովս նստէ՛, գինի խմենք միասին:

Շարլօթ դարձաւ անոր և հարցուց .

— Ըսէ՛ , ես քեզի առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ , այս պատճառով չեկայ քովդ : Հիմա կ'ուզե՞ս որ նստիմ հոս , ներօգտմիտ եղի՛ր :

Ճրաններէն կը խօսէր ան կեղծեւով Քարիզուհիի մը շեշտը : Վահրամ աթոռը մօտեցուց սեղանին , և իր երկու արմուկները անոր վրայ դնելով՝ աղջկան աչքերուն մէջ նայեցաւ խորապէս , ազդու արտայայտութեամբ մը :

— Ես չեմ ուզեր որ դուն ինծի այդ կերպով նայլս առաջին անգամ , ես ազատ աղջիկ մըն եմ , չեմ վախնար , բայց չեմ սիրեր այդ նայուածքը : Խնդա՛ ինծի , ի՞նչ կ'արժէ տխրիլ , երբ կեանքը զիս հոս ձգած է , և դուն եկած ես ինծի համար :

Վահրամ նայուածքը փոխեց ու ժպտազին աչքերով դարձաւ Շարլօթին .

— Գիտեմ որ ազատ աղջիկ մըն ես դուն , թշուառ Հայուհի մը , իսկ ես Հայ մըն եմ ...

— Զգէ՛ այդ բաները հիմա , գինի պիտի խմենք , այնպէս չէ՞ , խնձորագինի , ուրիշ բան չեմ կրնար խմել ...

— Ինչ որ կ'ուզես , Շարլօթ , մասնաւորապէս քեզի համար եկայ :

— Շատ ազնիւ ես , բայց կարծեմ թէ տեսած եմ քեզի Գահիրէի մէջ :

— Այո՛ , պատասխանեց երիտասարդը , երկու օր առաջ հասայ Աղեքսանդրիա , անունդ լսած էի , բարեկամ մը ըսած էր զայն : Հայ աղջիկ մըն ես , Շարլօթ , ու միւսներուն չես նմանիր , կարծես թէ ամեն շարժուձեւերդ կը մատնեն ցեղը ...

Աղջիկը գլուխը ծռեց , յետոյ յուզումնալից աչքերը վերցուց , և ըսաւ մեղմածայն .

— Այո՛ , բայց հայերէն չեմ գիտեր :

— Ի՞նչ է քու անունդ , Շարլօթ ըլլալու չես :

— Ծննդեանս անունը Մագթաղինէ է , քոյրս՝ Հայկանոյշ . ան հիմա Մարկըրիթ է , իսկ ես Շարլօթ եմ ...

Սպասարկուն խնձորագինիին շիշը դրած էր սեղանին վրայ , աղջիկը բաժակները լեցուց խնդագին , և անոնցմէ մէկը երկարեց իր ընկերոջ :

— Խմէ՛ ... կենա՛ցդ :

Վահրամ շի կրցաւ խօսիլ ու նայուածքը սեւեռեց դիմացը նստող աղջկան՝ զոր զինուոր մը կը կանչէր Մարկըրիթ անունով :

Ա՛ն էր ուրեմն Հայկանոյշը , զոր տեսած էր տարիներ առաջ «Սանգուլիտ կոյսի» ներկայացման մը մէջ : Սանգուլիտ կոյսին

գերը կը խաղար ատենօք ... Ու պահ մը, երիտասարդը ոգեկա-
չեց իր հոգիին մէջ հեռաւոր պատկերն աղջկան՝ զոր մարդկային
տուփանքը խամրած էր շուտով, ծաղիկի մը պէս ... Յոգնած աչ-
քեր, թալթալուն մորթ մը չպարուած, անօգուտ գեղեցիկութիւն
մը՝ որուն հետ սակայն կը հաշտուէր ատկաւին մարդկութեան
հաճոյքը ...

— Բո՛յրդ է ան, Շարլօթ ...

— Այո՛. Մարկըրիթը ...

— Հայկանոյշը հայերէն գիտէ՛, այնպէս չէ՞, Շարլօթ ...

— Այո՛, շատ լաւ գիտէ, բայց ես չեմ գիտեր ... Կ'ուզե՞ս,
կանչե՞մ քոյրս :

— Ո՛չ, ընկեր մ'ունի, դուն կեցի՛ր քոյս : Քանի՞ տարեկան
ես, Շարլօթ :

— Ինչո՞ւ կը հարցընես ... Տասնըվեց տարեկան :

Յետոյ երկարօրէն չի խօսեցան իրարու հետ : Վահրամ կը
նայէր աղջկան մազերուն՝ որոնք սե էին ու վայելչօրէն յարգար-
ուած : Անոնցմէ փոքրիկ գանգուր մ'ինկած էր գեռատի ճակատին
վրայ, պտակի մը պէս՝ զայն ստուերելով : Պարզօրէն հպուած էր
ան, ճենաշգարշի կարճ փէշ մը ու ճերմակ մետքոսայ պուշ մը :
Ոչ մէկ զարդ իր վրայ : Պորանի մը պարզութեամբ կուգար ան
կեանքին՝ ուր տարիներ վերջը պիտի ստիպուէր ծաղկազարգուիլ,
չպարուիլ, գեղեցկանալ՝ յաւիտենական երիտասարդութեամբ
մը՝ մեղքին մէջ ... Իր ծախուած միտք պիտի չուէր մարդկու-
թիւնը, երբ անիկա չէր խնկարուրուած, ու խոշտանգուած էր
միայն թշուառութեան ձեռքով ... Հաճոյքն ու տուփանքը պիտի
չի մօտենային այդ աղջկան, թառամած վարդ մը, երբ արհես-
տական մայիս մը անոր թերթերուն խարուսիկ թարմութիւն մը
չի ասար ... Գեռ կեանքը չէր զարկած անոր սրտին, ու դեռ մէկը
սիրել չսկսած, ամենքը կը սիրէին զայն, կը գգուէին անոր մար-
մինը : Փարոսի արձանի մը կը նմանէր՝ զարգարուած միայն ար-
հետաւական խոշոր ու կարմիր վարդով մը կուրծքին վրայ, մե-
լամազծիկ և անուշ նայուածքով, արտայայտիչ աչքերով՝ որոնց
մէջ անորոշ լոյս մը կար, անձանթ արեւի մը ճառագայթին պէս :
Վահրամ առաւ անոր ձեռքերն իրեններուն մէջ, և հարցուց կա-
րեկից շեշտով մը .

— Ըսէ՛, Շարլօթ, հայերէն չե՞ս գիտեր ընաւ, կ'ուզէի հետզ
հայերէն խօսիլ :

— Շատ քիչ գիտեմ, քանի մը բառեր միայն, որովհետեւ
բաւական լաւ եմ ուրիշներուն խօսիլը :

— Ծնողք ունի՞ս, ի՞նչ կը խօսիս տունը :

— Հայրս հոս չէ, լքած է մեզի, տունը հայերէն կը խօսուս մօրս և քոյրերուս հետ: Եթէ դուն ալ օր մը մեր տունը գաս ինձի տեսնելու, այն ատեն հայերէն կը խօսինք երկուքս ալ: Ըսէ՛, կուգամ մեր տունը, հո՛ն է, շատ մօտը, գեղեցիկ սննեակ մ'ունիմ, զինուորները փունջեր կը բերեն ինձի ամեն օր, ծաղկամանները լեցուն կ'ըլլան: Եկո՛ւր, պիտի տեսնես:

Բայց Վահրամ չի լսել կը թուէր անոր խօսքերը: Շարլօթ գլուխը գրաւ սեղանին վրայ ու նայեցաւ երիտասարդին աղաչական աչքերով՝ որոնք կարծես ըսել կ'ուզէին.

— Կուգամ մեր տունը ...

— Կուգամ, անհոգ եղի՛ր, բայց ըսէ՛, չե՞ս մտածեր քու ցեղիդ աղջիկներուն վրայ որոնք հեռաւոր գիշերին մէջ կ'իյնան հարեմներուն գիրկը ...

— Ո՛չ. քանի որ ե՛ս ալ կորսուած եմ ... Աշխարհիս բոլոր անգունդները լեցուն են ինձի համար վիշտով, սիրով, և հաճոյքով: Մտածելը տանջուիլ է ... Դեռ քոյրս նոր թաղեցին, առջի օրը, ես հիմա հո՛ս եմ, ի՞նչ փոյթ, կեանքը տարօրինակ պարագաներ ունի ...

Վահրամ տխուր հոգիով մը դարձաւ անոր.

Բայց տարիներ վերջը պիտի մտածես, երբ պառաւ ըլլաս, երբ քու սեւ մազերդ ձերմկին ...

— Երբոր պառաւ ըլլամ ... Ես ...

Աչքերը կը լեցուին անուշ տխրութեամբ մը, բայց աղջիկը ժպտիլ կը փորձէ ու կը դառնայ երիտասարդին.

— Խե՛նթ, ես միշտ երիտասարդ պիտի մնամ, քանի որ ծաղիկները պիտի բացուին միշտ, անուշահոտ իւզեր պիտի ըլլան, վարդագոյն շպարներ ... Քանի որ հաճոյքը պիտի չի վերջանայ, դեռ տարիքս մեծ չէ, շուտով կուրծքս պիտի լեցուի կեանքի նոր ալիքով մը, կողերս պիտի հեւան սարսուռն, և մարդկային երիտասարդութիւնը զիս պիտի փնտռէ յաւիտեան, ծախուած աղջիկ մը ... Ինձի պէս կիները, ինձի պէս աղջիկները չեն գաւառմիր, գերեզմանին մէջ իսկ անոնք երիտասարդ են, և իրենց շրթունքը կարմիր է արշալոյսին պէս ... Ըսէ՛, սո՛ւտ եմ արդեօք, ըսէ՛, մենք եթէ մարդկութեան ամօթն ենք, ա՛ն է որ կը փնտռէ մեզի, ա՛ն է որ կը մօտենայ պրոնկութեան ծաղկազարդ խորանին ...

Վահրամ կը նայէր ակնապիլ աղջկան աչքերուն որոնք բացավառ էին անուշ զինովութեամբ մը:

— Այո՛, Շարլօթ, ըսաւ ան, իրաւունք ունիս, բայց տարիները պիտի փոխեն քեզի, հաճոյքը պիտի մաշէ քու մարմինդ ...

279-76

Աւերակ խորան մը պիտի ըլլաս դուն՝ սրուն բարութիւնն իսկ պիտի չի մօտենայ ...

— Մահը պիտի գեղեցկացնէ զիս ...

Երիտասարդը գլուխը ծռեց ու պահիկ մը բռնեց ընկերուհիին ձեռքէն և հարցուց .

— Կը սիրես այս կեանքը, Շարլօթ, դուն գեռ ազլիկ մըն ես, մեղք է քեզի ...

— Մ'հ, ո՛չ, բնա՛ւ, բայց անօթի ստտկիլ չեմ ուզեր, մէկը չի հոգար մեզի, մայրս քառասուն տարեկան է, չի կրնար մեզ ա-
մենքս ալ պահել, ուրիշ երկու քոյրեր ալ ունէի՝ որոնց մէկը մեռաւ երկու օր առաջ ... Արդէն ըսի քեզի ...

— Խեղճ Շարլօթ ...

— Խեղճ մի՛ ըսեր ինձի, ե՛ս ալ չեմ գիտեր որ խեղճ եմ թէ երջանիկ, տեսակ մը տարօրինակ, խորունկ յուսահատութիւն մը կայ վրաս, յուսահատութիւն մը որ զիս չի տանջեր սակայն։ Ի՞նչ ընեմ, կեանքն է որ կուտայ թշուառութեան այս դասերը, մարդ անգամ մը յուսահատելու չէ, կեանքն է չարը, եթէ ո՛ր և է պատ-
ճառ մը կարելի է փնտռել անկուծիս։ Կեանքը զիս հոս ձգեց, ան ուրիշներ երջանկութեան կ'առաջնորդէ, բայց ես անոնց չեմ նախանձիր երբէք։ Ի՞նչ կ'արժէ, քանի որ ամենքս ալ պիտի մեռնինք ... Ես գիտեմ որ լացող մը պիտի չունենամ իմ վրաս, բնաւ ալ հոգս չէ, երբ արդէն չեմ զգար, և իսպառ գոցուած են աչքերս այս աշխարհիս արեւին ...

— Փոքրիկ փիլիսոփայ մըն ես դուն, Շարլօթ ...

— Ո՛չ, փոքրիկ կ'ին մըն եմ, թշուառութեան ազլիկ մը ... Թոյլ տո՛ւր որ բաժնուիմ քեզմէ, մեր ատենը եկո՛ւր, պիտի տես-
նես որ իմ ներկայութիւնս սիրելի է .. Յտեսութիւն, տո՛ւր ձեռքդ ...

Վահրամ սաքի ելաւ և իր ձեռքն երկարեց ըսելով, հայերէն .

— Գիշեր բարի, Մագթազինէ :

Ազլիկը պատասխանեց առանց վարանուծի, ինքն ալ հայ-
երէնով, մեղմաձայն .

— Լոյս բարի, լոյս բարի ...

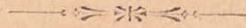
Երբ Վահրամ ինքզինքը փողոցին մէջ գտաւ, քալեց յամրա-
քալլ, ու վերջին անգամ ետին գառնալով տեսաւ բեմին վրայ հայ
ազլիկը որ կ'երգէր, քղանցքը վերցուցած, ցոյց տալով իր մերկ
սրունքները :

Երիտասարդը գլուխը դարձուց : Զգաց որ սիրտը կը ծանրա-
նար վիշտով կուրծքին տակ ... : Թաշկինակը տարաւ իր աչքե-
րուն՝ որոնք կը տեսնէին աքսորանքի հեռաւոր, արիւնտա ճամ-
բուն վրայ հայ կոյսերու խուժք մը որ կը քաշկոտուէր, կը քաշ-
կըսուէր գիշերին մէջ ... Ու պահ մը վահրամ լացաւ անոնց՝ իր

ցեղին ազջիկներուն համար որոնցմէ շատերը կը մեռնէին շուշաններու անբժուեթեամբն ինկած ճամբաներու ցեխին մէջ, և ուրիշներ հոս՝ օտարութեան աստղերուն տակ՝ իրենց պատիւը կը ծախէին ...

Ինքը նշանուած էր հեռակայ ազջիկներէն մէկուն հետ. ձեռքի մատանին շրթունքին տարաւ տենդագին ու թշուառ համբոյրով մը՝ որուն արտասուօքը կը խառնուէր խոշոր կաթիլներով ...

ԱՐՍԷՆ-ԵՐԿՍԹ

Արարիա Անցեալին Մէջ

Արարիա Միջին Դարու մէջ՝ Բիւզանդիոնէն ետքը՝ երբ Եւրոպա բարբարոսներու սպառնալիքին տակն էր՝ իսլամութեան օրրանը և հրաշալի քաղաքակրթութեան մը վառարանն եղած է։ Անոր մասին ունեցած մեր ծանօթութիւնները, այսօր իսկ, ամբողջական կարելի չէ նկատել՝ առ ի չգոյ՛ջ զայն ուսումնասիրելու դիւրութեանց։ Եւ սակայն քրիստոնէական թուականէն շատ առաջ իսկ որոշ քաղաքակրթութեան մը հետքերը կը տեսնեք հոն, մանաւանդ իր ծովեզերեայ մասերուն մէջ։ Արարները՝ զոր հայ պատմիչները Հագարացի կ'անուանեն, շատ կանուխէն յարաբերութեան մէջ էին առեւտուրով, Ասորեստանցիներու եւ Եգիպտացիներու հետ։ Անոնք սեմական ծագումով ժողովուրդ մըն էին, և այսօր ալ կ'ապրին նահապետական կեանքով ու բարքերով, նըստակեաց կամ վաչկատուն՝ անապատներու կամ օվոսիաններու խորը։ Ասպետական և քաջարի ոգի մը ունին, ազատութեան սիրահար են, և հակառակ իրենց չքաւորութեան՝ վերջին ծայր հիւրասէր ու պատուախնդիր։ Բազմակնութիւնը շատ հազուադէպ է անոնց մէջ, և արար կ'ինը՝ Արեւելքի բոլոր կիներէն աւելի պատուի և յարգանքի առարկայ է, և իր ամուսնին հետ կողք կողքի կը մասնակցի կռուին։

Արարները կը պաշտեն ազատ կեանքը, կը սիրեն բանաստեղծութիւնն ու երաժշտութիւնը։ Արարիա զերծ մնացած է մինչեւ հիմա բոլոր մեծ աշխարհակալներու արշաւանքներէն։

Արար ժողովուրդին վաչկատուն մասը այսօր իսկ կը ներկայացնէ, անկասկած, արար ցեղը իր ազատ կենցաղով ու նահապե-

տական բարքերով, « յաւիտենական երիտասարդութեամբ օժտուած ցեղ մը », ինչպէս հեղինակ մը բաժն է:

Արարիա պատմութեան մէջ կարեւոր դեր մը չէ խաղացած մինչեւ է. գարը, երբ Մուհամմէա (570 632) իր կրօնա-քաղաքական իշխանութեան տակ առաւ անոր այլազան և այլազան տարրերը և զանոնք գերազանցապէս նուաճող ցեղ մը դարձուց: Արարը շուտով իր տիրապետումը ծաւալեց Եւրոպայի մէկ մասին և գրեթէ ամբողջ Արեւելքի ժողովուրդներուն վրայ՝ զորս մեծ մասամբ խլամացուց: Արարացիք իրենց երկրէն զուրս ալ հարկադրեցին իրենց կրօնը, իրենց լեզուն և իրենց բարքերը: Ռամպօ, «Կոստանդին Պերրերուժէն»ի հոյակապ հեղինակը, կ'ըսէ. «Մեր քաղաքակրթութիւնը շատ բան կը պարտի Արարներուն, որոնք Յոյներուն և Հռոմէացիներուն հետ, Միջին Գարու մէջ եղած են մեր վարպետները:» Անոնք արտակարգօրէն ընդունակ ցեղ մը դարձան, իւրացուցին ինչ որ յունական կամ քրիստոնէական քաղաքակրթութիւնը իրենց տրամագրութեան տակ գրած էր, և ծնունդ տուին հոյաշուք և ինքնատիպ քաղաքակրթութեան մը: Մանուաւնդ նշանաւոր հանգիստացած են ճարտարապետութեան մէջ: Հրաշալի արուեստով մը ծաղկեցուցին պատի նկարչութիւնը, մանրանկարչութիւնը, ապակիի և յախճապակիի, պղնձեղէն անօթներու, գորգերու, հիւսուածեղէններու շինութիւնը: Արդի երաժշտական գործիքներուն մէկ մասը առնուած է արաբականէն: Մատեմատիքի մէջ անոնք տուած են արաբական թիւերն և այճեպրան: Բնագիտութեան և քիմիագիտութեան մէջ ունեցած են մեծ վարպետներ: Զբաղած են նաեւ փիլիսոփայութեամբ, թարգմանած ու մեկնաբանած են Արիստոտէլն և ուրիշներ: Բժշկութեան մեծագոյն վարժարանները իրենք ունեցած են, ու ծանօթացուցած են այլեւայլ նոր տունկեր: Արարական լեզուն, գրականութիւնը ապշեցուցիչ ճօխութիւն մը ունին: Գեղարուեստի և գիտութեանց սիրահար մէկէ աւելի խալիֆաներ նպաստեցին իմացական և արուեստագիտական բոլոր շարժումներուն՝ ստեղծելով անոնց համար կարեւոր կեդրոններ: Արարերէնը, այսօր իսկ, ավենէն տարածուածն ու խօսուածն է Անգլիերէնէն վերջը: Պզտիկ գաղափար մը տալու համար ըսեմ թէ անիկա ութ հարիւրի չափ անապաս նշանակող բառեր ունի: Արարական բանաստեղծութիւնը զմայլելի է: Այսօր իսկ կարելի է հանգիպիլ աւնոնց աչուղներուն և թրուպատուրներուն՝ որոնք կարծես բնագրական ներշնչումով մը խանդավառ՝ ամենաքաղցր բանաստեղծութիւնը կ'երգեն, Գիշերն ու Սէրը, ծնունդ հրաբորբ երեւակյութեան, հուրիներով արփաւէտ անմահական գիշերներու մէջ

երագուած :

Ապտիւլ Մէլիք (685-705) էր որ առաջին անգամ Հայաստանը գրաւեց վերջնականապէս և զայն կառավարեց օտարկաններով : Արաբները չի կրցան իսլամացնել Հայերը , բայց իրենց քաղաքակրթութեամբ ազդեցին մեր լեզուին ու մեր բարքերուն վրայ : Հայ Բագրատունիները՝ Արաբներու հարկատու թագաւորներ եղան առաւելապէս , և չունեցան աչքի զարնող գերիշխանութիւն մը : Մեր լեզուն այդ շրջանին հօրօրապէս կրած է արաբականին ազդեցութիւնը՝ իր երկարածիւղ ու կշաւոր նախադասութիւններով և կրկնութիւններով : Կը բաւէ յիշել՝ իբր օրինակ՝ Նարեկը : Արաբական բաւերուն թիւը աւելի շատ է մեր լեզուին մէջ քան թէ թիւրք բաւերունը : Հայ ճարտարապետութիւնը մեծապէս ազդուած է արաբականէն : Գագիկ Ա.ի արձանը , զոր Բրօֆ. Մար Անիի մէջ ըրած իր պեղումներով երեւան հանեց , աւելի արաբական տարազ մ'ունի քան հայկական :

Կրիկիկան շրջանին մէջ մանաւանդ Արաբներու հետ աւելի յաճախակի շփում ունեցած ենք : Եգիպտոսի Սուլթանները իրենց երկրին մէջ գործածած են հայ թագաւորներու գրամները զորս այս վերջինները իրենց իբրեւ տուգանք վճարած էին : Հանդիպած եմ Լեւոն Գ.ի գրամներուն որոնց վրայ Բեսուլլահ բառը արձանագրուած է միայն : Մեր նախնիքներու գործածած պղինձէ առտնին ամանները մեծագոյն մասամբ ծագումով արաբական են , և զորս Միջին Դարէն մինչեւ հիմայ Թօքթացի հայ արհեստաւորներ իբրև մօտեմ կը գործածեն :

Միջագետք , Սուրիա , Պաղեստին , հոն ուր տրար լեզուն ու բարքերը կը տիրապետեն , հայ գաղութները արաբացած կամ անհետացած են :

Թուրք գերիշխանութիւնը Արաբիոյ վրայ անուանական եղած է միշտ յորմեհետէ այս վերջինը կորսնցուց իր անկախութիւնը :

Արաբիան իր բացարձակ ազատութեան հրազը կը հետապնդէ երկար տարիներէ ի վեր : Միեւնոյն իտէպը կ'ոգեւորէ այսօր , արաբական անապատներէն մինչեւ Միջագետք և Սուրիա , այլպզան գաւանանքով ու տարբեր ցեղերով Արաբները՝ որոնք ընդհուպ ձերբազատուելով թրքական լուծէն , պիտի կարենան վերստեղծել այն փառաշուք շրջանը՝ ուր գեղարուեստին հրաշակերտները , գիտութիւնները , ճարտարապետութիւնը և «հրաշալիքներու քաղաքներ»ը ծնան :

ՀԱՅԿԱԶՆ ՀԱՊԷՇԵԱՆ

ՎԵՐԱԴԱՐՅՈՂ ԾԻԾԵՆԱԿՆԵՐ

Պիսի դառնան ծիծեռնակներն ապրիլի
Զրւարթագեղ լոյսին մեջէն առսրւան,
Ու փնտռելով բոյներն իրենց՝ ուր ծընան,
Պիսի գրտնեն աւերակներ սքխալի:

Երկարօրէն, եղանակով մը վայրի,
Պիսի կանչեն անցեալն անուշ երեկուան
Առսարակի մ'երկնալացիկ նետին վրան
Երբ կ'առնէին թռուիչքն իրենց խրնդալի:

Վերջալոյսի բոցերուն մեջ արիւնտ,
Տանարներու կիսակործան էլիւին մօտ
Պիսի թառին իրարու հով. բայց նորէն,

Հայրենիքի ծիծեռնակներ, թրոչելով,
Պիսի շինեն, կառօսագին սարմերով,
Բոյներն իրենց վարդակարմիր հողերէն...

ԱՐՄԷՆ-ԵՐԿԱԹ

Օր. Արմէն Օհանեան

«La Revue» ի վերջին թիւը մեզի կը բերէ Օր. Արմէն Օհանեանի բարիգեան հմայքին շլացուցիչ ցոլերը: Պարուհիի իր անգուղակեան արուեստին նուիրագործումէն ետք Օր. Օհանեան բանաստեղծուհիի կլորիկ համբաւ մըն ալ ապահովելու վրայ է ինքզինքին: Եւ մենք հանդիմով կու սանկ հոս «La Revue» ի խմբագրութեան կողմէ՝ այս առթիւ հանդեսին մեջ հրատարակուած իր մեկ արձակ ֆերբուածին բարգամնութիւնը:

*Բարիկը, պատերազմէն առաջ, շատ անգամներ, սքանչա-
ցումով ծափողջունեց, Սարա-Պէրնհար թատրոնի բեմին վրայ
«Քիսմէթ»ի մէջ, Գօմէտի Տէ Շան զ'իլիզէի և ուրիշ բազմաթիւ
գրական ու գեղարուեստական սալօններու մէջ, մեծահռչակ Հա-*

յուհի մը, աւանդավիպային իշանուհի, երազի դէմք: պաշտելի
 թանակրա պարող, Օր. Արմէն Օհանեան: Փափուկ ու խորունկ
 արուեստովը զոր երեւան բերաւ պարսկական իր շնորհալի ու
 տարօրինակ ու խռովիչ պարերուն մէջ, Օր. Օհանեան բարիզեան
 հասարակութեան յայտնագործեց արեւելեան խորհրդաւոր և հրա-
 պուրիչ գեղեցկագիտութեան ամենաչքեղ և անձանօթ երեսներէն
 մին: Արգ, այս մեծ արուեստագիտուհին զմայլելի բանաստեղծ
 մըն է միանգամայն: Իր «Յարգանք Ֆրանսային»ը զոր ապրիլ 9ին
 Սօրպօնի մէջ արտասանեց Հայաստանի ի նպատտ կազմակերպուած
 ցոյցին, արիական քերթուած մըն է բարձր ներշնչուածով, ամե-
 նասիրուն և ինքնատիպ ձեւով մը, որ ներկաները յափշտակեց և
 խորապէս յուզեց: Երջանիկ կը համարենք իրմէ հրատարակելով
 երկու «պարսկական նամակներ» և փոքրիկ «զրոյց» մը զոր բա-
 րեհաճեցաւ յանձնել «La Revue»ին, և որոնցմէ կ'արտաբերուի՝
 աղեխարշ մեղմածութեան մը շեշտերուն հետ Արեւելքի ամբողջ
 մտերիմ մթնոլորտը:»

* * *

ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԵՍՈՎ ՈՒ ԱՐԵՒԻ ԱՎԱՐՈՇՈՎ
ԳԵՂԵՅԻ ԻՇԲԱՆԸ

Զօն՝ իմ սնունդս Դայեհ-զանի սիրելի յիշատակին

Ո՛վ իմ բարի և ալեգարգ Դայեհս, (Ստուուած լուսաւորէ քու
 հոգիդ Արքայութեան պարտէզներուն մէջ:)

Կը տեսնե՞ս զիս մահամերձ, մինակ ու յոգնած, քարքարուտ
 ձամբաներուն մէջտեղ այս անձանօթ երկիրներուն:

Արեւը հորիզօնէն փախուտ կուտայ. երկինքը կը սեւնայ,
 և թռչուններուն լուսիւնը զիս կ'ահաբեկէ:

Յուրա է ...

Օ՛հ, ինձի եկո՛ւր, ա՛ն զլուխս ծունկերուդ վրայ, քակէ՛ մա-
 զերուս հիւսկէնները, ծանր են անոնք, անոնց մետաքսներովը
 ծածկէ՛ ուսերս՝ որոնք մե՛րկ են:

Սե ազաւ մը կը մօտենայ, ինձի եկո՛ւր, ա՛ն զիս թեւե-
 ուդ մէջ, և պատմէ՛ ինձի՝ մտացրելու համար զիս՝ քու ազուոր
 հեքեաթներդ խարուսիկ:

Խօսէ՛: Ըսէ՛, ինչպէս կ'ըսէիր ատենօք. « Հասակագեղ ու
 չքնաղ պիտի ըլլաս, թեթեւ ինչպէս ջուրերուն սարսուռները, և
 ճապուկ ինչպէս ուռնիները: Երկինքին սաստիկը պիտի տօգունին
 քու աչքերուդ քով, և աղջամուղջները քու վարսերէդ աւելի պայ-
 ծառ պիտի ըլլան: Ծագիկները պիտի պահուին քու տեսքէդ և
 թռչունները պիտի դագբին երգելէ ի լուր քու ձայնիդ:»

Բայց օր մը լուսնի երեսով ու արեւի ապարօշով գեղեցիկ իշխան մը երկինքէն պիտի իջնէ ամպերու գորգին վրայ, աստղերով բանուած բարձերու կռթնելով:

Երկիրը պիտի գողայ, ջուրերը պիտի կենան, ծառերը պիտի բռնկին ջահերո՛ւ պէս ու պատերը պիտի անհետանան:

Ան քեզ իր տունը պիտի տանի և քեզ թագուհին պիտի ընէ իր երկրին, որուն քաղաքները զմբուխտէ հողի մը վրայ են. և կապոյտէ պալատները պահպանուած են հրեշտակներով:

Անոնց տաւիղներուն երկնային հնչիւնները քեզ պիտի գգուեն անոնց երգը քեզ պիտի օրօրէ, և անոնց խունկին ծուխէն պիտի յօրինուին քու շրջագգեսաներդ ու քօղերդ:

«Այն ատեն գեղեցիկ իշխանը» ... Բայց ես կը քնանայի արգէն ...

Գուն աշխարհը թողուցիր: Ես մեծցայ այդ գեղեցիկ իշխանին ունայն սպասուածն տուայտելով:

Դայե՛հ, ան երբեք չի զարկաւ իմ գուռս, քու հէքեաթներուդ այդ իշխանը, որուն գերին էի ես արգէն, զոր կը սիրէի իմ երազներուս մէջ:

Այս սպասուածն յոգնած, օր մըն ալ դուրս ելայ ես զայն փնտռելու:

Երկա՛ր տարիներ, թափառեցայ երկիրէ երկիր իմ երգերովս զայն կանչելէն պարտաներուն և խրճիթներուն մէջ, ամալի ճամբաներուն և ուխտաւորներու ուղիներուն վրայ, հարցուցի ամենուրեք լուսնի երեսով և արեւի ապարօշով իմ սիրեցեալիս մասին:

Ինչալով կը պտտասխանէին ինձի, և զիս կը կոչէին. «Խենթը ...»

Ոչ մէկը տեսած էր զայն երբեք:

Դայե՛հ, խարուհեցայ, Դայե՛հ, դուն սո՛ւտ խօսեցար ինձի ...

Եւ հիմա կը տեսնես զիս պարտասած, ամալի ուղիներուն վրայ այս անձանօթ երկիրներուն: Կը մեռնիմ ...

Աչքերս կը գոցուին արգէն, շրթունքներս կը աժգուին, ձեռքերս կը մսին: Եկո՛ւր զիս նորէն սփոփելու պատիր հէքեաթներովդ, օրօրէ՛ զիս անգամ մըն ալ վախճանական քունիս համար:

Սակայն ... Օ՛հ, ի՛նչ կը տեսնեմ ... Կեցի՛ր ... Երկինքը կը բացուի ... Ամպերը կ'անհետին ... կը նշմարեմ հեռո՛ւն կապոյտ պալատները հէքեաթներուդ ... Անոնցմէ մէկը կը տեսնեմ որուն դռներուն առջեւ կեցած են հրեշտակները: Ամպերու գորգին վրայ կը տեսնեմ փայլիլը աստեղակուռ աթոռի մը ... Դայե՛հ, Դայե՛հ ջան, զայն կը տեսնե՛մ, Ա՛ն է, իշխանը լուսնի երեսով ու արեւի ապարօշով, երկրին թագաւորը ...

Դայե՛հ, խարած չէիր դուն ինձի ...

ԱՐՄԷՆ ՕՂԱՆՅԱՆ

